

Carol Kacsó: Repertoriul arheologic al județului Maramureș I–II

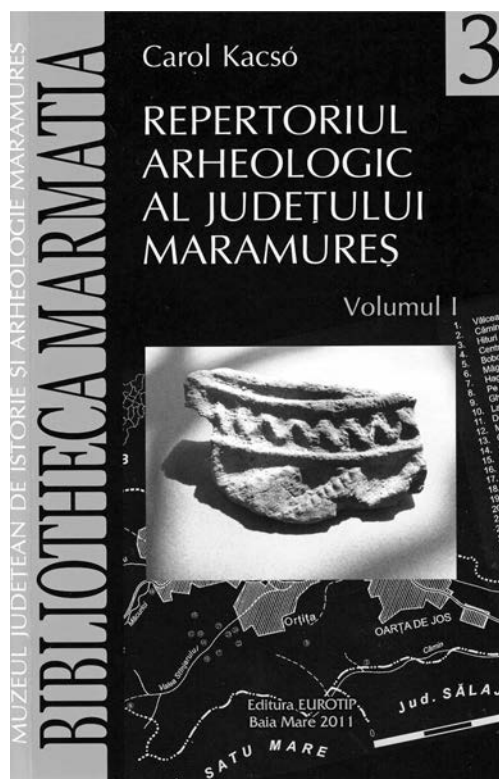
Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș Bibliotheca Marmatia 3, Editura Eurotip, Baia Mare 2011. 628 oldal, 71 térkép, 323 kép

Tiberius Bader

A fenti – román nyelven írott – régészeti munka a mai Máramaros megye (Észak-Erdély, Románia) területén előkerült régészeti leletek repertórium, katalógusa. Történelmileg nézve a jelenlegi Máramaros megye magába foglalja az egykori, az első világháború előtti Máramaros megye déli részét a Tiszától délre (földrajzilag a máramarosi medence déli része), valamint az egykori Szatmár megye keleti részét (földrajzilag a nagybányai, a láposi medence, Kővárvidék és a Bükk egy része).

Az erdélyi régészeti leletek katalogizált összefoglalása igen gazdag hagyományokra tekint vissza. Ha nem is minden korra kiterjedően, elsőként Friedrich Müller állította össze az erdélyi bronzleleteket még a XIX. század közepén (MÜLLER 1859.). Követte ezt a már klasszikus értelemben vett repertórium: Carl Gooß „Chronik”-ája, mely három nagy időrendi fejezetben – római kor előtti, római kori és népvándorlás kori – foglalja magába az erdélyi leleteket abc sorrendben (GOOSS 1876.). Több mint negyedszázaddal utána jelent meg Iulian Marțian előbb német (MARȚIAN 1909.), majd román nyelvű repertórium, mely inkább csak a leletek rövid felsorolására és az irodalomra korlátozódott (MARȚIAN 1920.). Kisebb-nagyobb korok szerinti leletösszefoglalások után az első nagy, univerzális repertórium 65 évvel Gooß után jelent meg 1942-ben. Ez Roska Márton sokat kritizált, de mindenki által szorgalmasan használt monumentális műve, az *Erdély régészeti repertórium* (ROSKA 1942.).

A második világháború után, az ötvenes évek elején napirenden volt egy egész országot átfogó gyűjtemény készítése, amelyen egy nagyobb régész-munkaközösség dolgozott. Ez a munka kéziratban maradt (1949–1956). A kolozsvári Történelmi és Régészeti Intézetben a kézírata – megfelelő jóváhagyás után – az érdeklődők rendelkezésére állt. (E sorok írója újdonsült múzeumigazgatóként 1958-ban kigyűjtötte belőle az egykori Szatmár megyei leletekre vonatkozó adatokat.)

A hetvenes évektől kezdve a mai napig csaknem minden erdélyi megye (az 1968-as megyésítést követve) készített egy régészeti repertóriumot – többnyire helyi vagy magán kezdeményezésre. Ismereteink alapján felsoroljuk e megyéket a kataszterek megjelenésének sorrendjében: Bihar megye (DUMITRAȘCU 1974.); Brassó megye (COSTEA 1996., COSTEA 2004.); Kolozs megye (CRIȘAN ET AL. 1992.); Maros megye (LAZĂR 1998.); Fehér megye (MOGA–CIUGUDEAN 1995.); Kovászna megye (BARTÓK–CAVRUC 1998.); Arad megye (BARBU ET AL. 1999.); Szatmár megye / Nagykároly vidéke (NÉMETI 1999.); Hargita megye (CAVRUC 2000.); Szeben megye (LUCA–PINTÉR–GEORGESCU 2003.); Krassó-Szörény megye (LUCA 2004.); Hunyad megye (LUCA 2005.); Bánát (LUCA 2006.); Szilágy megye (LUCA–GUDEA 2010.). E repertóriumok fő jellemzője, hogy sem tartalmi, sem szerkesztői, sem grafikai szempontból nem egységes koncepció alapján készültek. Minőségük erősen változó. Egy részük személyes „magánvállalkozásként” született, mint például Bihar (S. Dumitrașcu), Brassó (I. Costea), Maros (V. Lazăr), Szilágy (A. Luca, N. Gudea) megye esetében, mások munkaközösségek munkájának eredményeként jöttek létre, mint Kolozs, Kovászna, Hargita megyében. Ebből kifolyólag tartalmi megbízhatóságuk is eltérő: az egyszemélyes vállalkozásokban készültek színvonala alacsonyabb (lásd az igen szigorú kritikát Maros megye repertóriumáról: PETICĂ–ZRÍNYI 1998.), mint amikor különböző korok szakemberei együttesen végezték el a rájuk háruló feladatokat. Ez vonatkozik a recenzált repertóriumra is. Ajánlatos lett volna olyan szakemberek bevonása, akik Máramaros megyében dolgoztak és szakterületük eltér a szerzőétől (bronzkor), mint például a császárkori leletek esetében Ioan Stanciu a kolozsvári Régészeti Intézet munkatársa vagy a középkort illetően Sergiu Iosipescu. A Máramaros megyei múzeum munkatársai – például Dan Pop – is számításba jöhettek volna.

Máramaros régészeti katasztere nem egy klasszikus értelemben vett repertórium. Egyrészt magába foglalja nemcsak a földből előkerült régiségeket, hanem az emberi kéz által létrehozott, földre nem került javakat, tárgyakat, melyek évtizedek vagy évszázadok alatt felgyűltek és megőrződtek. Másrészt az egyes lelőhelyek feldolgozásának stílusa, bő terjedelme alapján inkább monográfiának nevezhetjük, semmint repertóriumnak. Színvonala messze meghaladja az eddig kiadott erdélyi repertóriumokét. Ide kívánczik T. Soroceanu megjegyzése: „El kell ismernünk, hogy Kacsó katalógusa valóban a legjobb és egyedüli komoly repertórium Erdélyben, melyet egyetlen szakember hozott létre. A Kárpátokon túli területekről csak Vaslui, Iași és Botoșani érdemel ki hasonló besorolást.”¹ Ebben a vonatkozásban főleg a bronzkori leleteket kell figyelembe vennünk. A láposi halomsíros temetőt a szerző igen részletesen tárgyalja: a 26 halomsírt lényegében először foglalta össze, bemutatva a teljes irodalmat (350–370. oldal). Kacsó kutatásainak középpontjában egy életen át a bronzkor állott, ez nem csak a láposi halomsíros temető, hanem más bronzkori telepek – Alsóvárca, Bikácfalva – kutatása, valamint a nagybányai, a bikácfalvai és más raktárleletek publikálása vagy számbavétele is ékesen bizonyítja. Kár, hogy a két nagy bikácfalvai depót (az első 495, a második 736 tárgyat tartalmaz) mindmáig nem dolgozták fel és nem adták ki teljes egészében.

Néhány megjegyzés a kötet szerkesztési koncepciójához.

Tekintettel arra, hogy a történelem folyamán a mai Máramaros megye területe politikailag egyik vagy másik országhoz tartozott, helyes, illetve ajánlatos lett volna, ha a helységnevek a korábbi nyelvhasználatnak megfelelően magyarul és adott esetekben németül is megjelentek volna. Másrészt a politikai változások előtt már több fontos lelőhely ismert volt, és mint Felsőszöcs, Oláhlápos, Nagybánya stb. név alatt kerültek be a szakirodalomba.² Legalább egy helységnev-azonosító

¹ Részlet Tudor Soroceanu 2013. június 15-én írt e-mailjéből – e sorok írójának fordítása románból.

² A magyar és német nyelvű helységnevek használatát más repertóriumoknál lásd: NÉMETI 1999., BARBU ET AL. 1999., CAVRUC 2000., LUCA–PINTÉR–GEORGESCU 2003.

a kötet végén indokolt lett volna (lásd például CRİȘAN ET AL. 1992.). Meg lehetett volna említeni, mikor és milyen néven jelent meg először a helység az oklevelekben, esetleg röviden a változásokat a történelem folyamán (lásd például NÉMETI 1999.). A bronzkoros szerző egy tanulmányában behatóan foglalkozott Nagybánya város német alapításával (KACSÓ 2011.), de a város német neve (Neustadt vagy Frauenbach) már nem jelenik meg a repertóriumban (96. oldal). Helyesen járt el viszont, amikor a határneveket először a helybeliek által használt formában jelölte meg, majd zárójelben közölte román nyelvé fordításukat.

Szerkezetileg helyesebb lett volna, ha a lelőhelyek (Fundorte) abc sorrendben jelentek volna meg és nem a község neve alatt. Így több esetben a régészeti teljesen ismeretlen község került előtérbe, és csak a „gyűjtőnév” alatt a szakirodalomban már fogalomként vált lelőhely (például a teljesen jelentéktelen „Cupșeni” alatt jelennek meg a libotini bronzkori leltek és az ungureni depók). A klasszikus repertoriumoknál a lelőhelyek a címszavak és nem a községnevek (ROSKA 1942., COSTEA 1996., COSTEA 2004; CRİȘAN ET AL. 1992., BARBU ET AL. 1999., LUCA–PINTÉR–GEORGESCU 2003., LUCA 2004., LUCA 2005., LUCA 2006.) alatt jelenik meg. Kacsó megoldása a kötet gyors használatát nehezíti, mert az érdeklődésre számot tartó lelőhelyet a község neve alatt kell keresgélni.

Hihetetlen gazdag irodalom állt Kacsó rendelkezésére (8–65. oldal). Az abc sorrendben felsorolt irodalmi jegyzékből alig-alig hiányzik a Máramarosra vonatkozó irodalomból (gondolok itt a XIX. századi német nyelvű irodalomra). A kevésbé tájékozottak számára megnehezíti a tájékozódást, a folyamatos olvasást a használt rövidítési rendszer. Ma már általánosan bevett szokás a nemzetközi szakirodalomban, hogy a szerzők neve után megjelenik a munka megjelenésének éve, a szövegben így történik a hivatkozás. A név és év alapján gyorsan vissza lehet keresni a megfelelő munkát. Kacsónál a szerzők neve után a cím egy szava következik, így jelenik meg a szövegben. Ha tudni akarjuk, melyik tanulmányról, cikkről van szó, a szó szoros értelmében vissza kell „keresgelnünk” az irodalomjegyzékben. Ez igen fárasztó és hosszadalmas, mert ha például egy Kacsó-cikket keresünk, hat oldalnyi címben kell ezt megtennünk. Ha az év szerepelne a szerző neve után, és ez időrendben szerepelne, nyomban meg lehet találni a kérdéses munkát. Az irodalmat a szerző a katalógusban „osztályozta”: a „fontosakat” vastag betűvel szedték, megkülönböztetve a „nem fontosaktól”. Vitatható, hol lehet megvonni a határt a kettő között.

Kacsó alaposan elemzi a megye földrajzi képét, a hegyeket, medencéket, folyókat, a megye talajviszonyait, a növényzetét, állatvilágát és – ami különösen fontos – felsorolja az ásványi kincsek, fémek lelőhelyét. Ehhez csatlakozik a só-lelőhelyek listája, amelynek fontosságát ékesen bizonyítják a délkelet-erdélyi ez irányú kutatások is (66–83. oldal).

A szerző röviden foglalkozik a felfedezések, valamint a régészeti kutatások történetével Máramaros megyében (84–89. oldal). A hat oldalnyi helységnév és évszám száraz halmaz, hiányzik belőle az ember. Hogyan lehet elképzelni a kutatástörténetet kutatók nélkül, személytelenül? Olyan nevek, mint Szendrei János, Teleki Domokos, Roska Márton a múltból, Dorin Popescu, Kurt Horedt, Mircea Rusu, Radu Popa, Eugen Comșa, Ivan Ordentlich, Ioan Stanciu és mások – hogy csak a „nagyokat” említsem a jelen korból –, hiányoznak. Mindössze két névvel találkozunk a máramarosi régészeti kutatások történetében: a művészettörténész Elena Kovács, alias Kovács Ilona,³ és a néprajzos Francisc Nistor.

Sem az előszóban, sem a földrajzi helyzet leírásánál, sem a kutatástörténetnél egy szó sem esik arról, hogy a mai Máramaros megye északi része (a Gutinon túl) a volt történelmi Máramaros megye déli része,⁴ déli része pedig az egykori Szatmár megye keleti része volt. Mindez szól a fiatal kutató generációnak, hisz egy újszülöttnak minden új!

³ Előszóval használta a Dr. Kovács Zoltánné nevet.

⁴ Északi része ma Ukrajnához tartozik.

Még egy megjegyzés a kiadási koncepcióhoz. A repertórium a nagybányai Bibliotheca Mar-matia sorozat harmadik köteteként jelent meg. A kiadó Viorel Rusu, a múzeum igazgatója. A sorozat előbbi két kötete a Nagybányán két bronzkori ülésszakon elhangzott előadásokat tartalmazza a repertórium szerzőjének kiadásában. Mindkettő A4-es formátumban. Miért kellett ezt megváltoztatni? Ha a repertórium is ebben a formátumban jelent volna meg – ami ma bevett szokás a nemzetközi szakirodalomban, és a romániai folyóiratok is erre a formátumra tértek át – és nem A2-ben, el lehetett volna kerülni, hogy két kötetben (az egyik a szöveg, a másik a képanyag) jelenjen meg a munka. Továbbá A4 formátumnál a terepi felvételeket ábrákként, csoportosítva közölheték volna, míg a tárgyi anyag táblákon kapott volna helyet. Az egész anyag sokkal áttekinthetőbb lett volna.

Sina qua non – a kötet középpontjában maga a katalógus áll (91–578. oldal), amely egyáltalán nem szorul megjegyzésre, kibővítésre. Egy életmű megkoronázása. Kacsó Károly egy életen át kutatott, ásott a mai Máramaros megyében. Részletesen tárgyalja az egyes címszavaknál a lelőhelyeket, a leleteket, kimerítő irodalmi jegyzékkel. Csak egy példát említek meg, Nagybánya középkori történetét és bányászatát 180 oldalon tárgyalja.⁵ Ez már egy monográfia és nem egy egyszerű katalógus. A szerző minden dicséretet megérdemel, egy élet munkájának megkoronázása.

Annak ellenére, hogy Kacsó helyreállította a repertórium „becsületét”, nem hiszem, hogy ez a publikálási forma a jövő zenéje. Szerintem ma már az „Auslaufmodell” kifutóban van. Arról nem is beszélve, hogy voltaképpen „erdélyi” specialitás. Magyarországon például már régen áttértek a régészeti topográfiára, a tíz kötet után végre megjelent a 11. is. Az európai szakirodalom nem ismeri a repertóriumot. Dél-Németországban már évtizedek óta az „Inventarisaton” van napirenden, a folyamatos munkán, számbavételre alapuló elektronikus „Datenbank” (adatbank) építése és archi-válása. A jövő eldönti, milyen irányban halad majd a kutatás.

Irodalom

BARBU ET AL. 1999.

Mircea Barbu et al: Repertoriul arheologic al Mureşului inferior, judeţul Arad. Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica 24. Editura Orizonturi Universitare, Timişoara 1999.

BARTÓK–CAVRUC 1998.

Bartók Botond – Valeriu Cavruc: Repertoriul arheologic al judeţului Covasna. Seria monografii arheologice 1. Muzeul Carpaţilor Răsăriteni, Sfântu Gheorghe 1998.

CAVRUC 2000.

Valeriu Cavruc: Repertoriul arheologic al judeţului Harghita. Muzeul Carpaţilor Răsăriteni, Sfântu Gheorghe 2000.

COSTEA 1996.

Florea Costea: Repertoriul arheologic al judeţului Braşov. Muzeul judeţean de istorie, Braşov 1996.

COSTEA 2004.

Florea Costea: Repertoriul arheologic al judeţului Braşov. Editura C2 design, Braşov 2004.

CRÎŞAN ET AL. 1992.

Ion Horaţiu Crişan – Mihai Bărbulescu – Eugen Chirilă – Valentin Vasiliev – Iudita Winkler: Repertoriul arheologic al judeţului Cluj. Muzeul Naţional de Istorie al Transilvaniei, Cluj-Napoca 1992.

---

⁵ A részletes elemzést lásd VULPE 2012.

- DUMITRAȘCU 1974.
Repertoriul: monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură și artă din județul Bihor. Red. Sever Dumitrașcu. Comit. de Cultură și Educație Socialistă al Jud. Bihor, Oradea 1974.
- GOOSS 1876.
Carl Goos: Chronik der archäologischen Funde Siebenbürgens. *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* 13. 1876. 3–138.
- KACSÓ 2011.
Carol Kacsó: Die frühe sächsische Präsenz in Baia Mare und in der Maramuresch. *Marisia* 31. 2011. 339–346
- LAZĂR 1998.
Valeriu Lazăr: Repertoriul arheologic al județului Mureș, Târgu Mureș 1995. Petică/Zrinyi 1998 = M. Petică/A. Zrinyi, *Ephemeris Napocensis* 8. 1998. 305–312.
- LUCA 2004.
Sabin Adrian Luca: Repertoriul arheologic al județului Caraș-Severin. *Bibliotheca Septemcastrensis* 6. Ed. Economică, București 2004.
- LUCA 2005.
Sabin Adrian Luca: Repertoriul arheologic al județului Hunedoara, *Bibliotheca Septemcastrensis* 14. Ed. Altip, Alba Iulia 2005.
- LUCA 2006.
Sabin Adrian Luca – Cosmin Suciu – Silviu Istrate Purece et al: Descoperiri arheologice din Banatul românesc – repertoriu. *Bibliotheca Septemcastrensis* 18, Altip, Sibiu – Alba Iulia 2006.
- LUCA–GUDEA 2010.
Sabin Adrian Luca – Nicolae Gudea: Repertoriul arheologic al județului Sălaj. *Bibliotheca Brukenthal* 45. Ed. Altip, Sibiu 2010.
- LUCA–PINTÉR–GEORGESCU 2003.
Sabin Adrian Luca – Zeno Karl Pinter – Adrian Georgescu: Repertoriul arheologic al județului Sibiu. *Bibliotheca Septemcastrensis* 3. Ed. Economică, București 2003.
- MARȚIAN 1909.
Iulian Marțian: Archaeologisch-prähistorisches Repertorium Siebenbürgens. *MAGW* 39. 1909. 321–358.
- MARȚIAN 1920.
Iulian Marțian: Repertoriu arheologic pentru Ardeal, Tipografia Națională cu forță motrice, George Matheiu, Bistrița 1920.
- MOGA–CIUGUDEAN 1995.
Vasile Moga – Horia Ciugudean: Repertoriul arheologic al județului Alba. *Bibliotheca Musei Apulensis II*, Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia 1995.
- MÜLLER 1859.
Friedrich Müller: Die Bronzealterthümer eine Quelle der älteren siebenbürgischen Geschichte. *Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde* 3. 1859. 333–382.
- NÉMETI 1999.
Németi János: Repertoriul arheologic al zonei Careiului. [The archaeological survey of Carei region. Nagykaroly vidékének régészeti repertórium.] *Bibliotheca Thracologica* 28. Institutul Român de Tracologie, București 1999.

PETICĂ–ZRINYI 1998.

Mihai Petică – Andrei Zrinyi: Recenzie. Valeriu Lazăr, Repertoriul arheologic al județului Mureș. Editura Mureș, Târgu Mureș 1995. *Ephemeris Napocensis* 8. 1998. 305–312.

ROSKA 1942.

Márton Roska: Thesaurus Antiquitatum Transsilvanicarum, Tom I. Praehistorica. / Erdély régészeti repertórium I. Öskor. Erdélyi Tudományos Intézet, Kolozsvár 1942.

VULPE 2012.

Alexandru Vulpe: Recenzie. Carol Kacsó, Repertoriul arheologic al județului Maramureș, Bibliotheca Marmatia 3, Editura Eurotip, Baia Mare 2011. *Dacia* 56. 2012. 197–200.

Tiberius BADER

Keltenmuseum Hochdorf
Keltenstraße 2, 71735 Eberdingen
Germany
e-mail: tib.bader@web.de